

**Béniné Virág Mária – Budavári Klára – Farkas Ferenc –
Horváthné Jakubecz Ilona – Kiss Katalin – Udvarnok Virág**

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár akadálymentes használata

„... minden használó saját állapotának természetes módján tudja igénybe venni a könyvtári szolgáltatásokat.” (A Publika Magyar Könyvtári Kör felhívása, 2003. május 30.)

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) 2002-ben kidolgozott stratégiai tervében már megfogalmazta esélyegyenlőségi törekvéseit, amelyet anyagi lehetőségei figyelembe vételével folyamatosan fejleszt. Az akadálymentes használatról mind virtuálisan, mind fizikai valójában próbál gondoskodni. E cikk a FSZEK munkatársainak tapasztalatai alapján, többféle megközelítésben mutat rá a szerteágazó feladatokra, azok gyakorlati megvalósítására. A szerzők részletesen írnak a könyvtár honlapjáról és a speciális eszközökről, illetve azok használatáról, a hátrányos helyzetű olvasók számára indított speciális szolgáltatásokról. Ismertetik a „könyvet házhoz” programot, a Lőrinci Nagykönyvtár esélyegyenlőségi tevékenységét, a vakok informatikai oktatását, a diszlexiás és hátrányos helyzetű gyerekek segítésére szervezett programsorozatot.

Esélyegyenlőségi törekvések a fővárosi könyvtári hálózatban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) számára az ezredforduló jelentős fordulópontot jelentett: 2001-re befejeződött a Központi Könyvtár rekonstrukciója. 2002-ben a múlttól és a következő időszak fejlesztési koncepciójáról a TMT-ben külön szám jelent meg [1], beszámolva a tagkönyvtárak felülvizsgálatáról, amely kiterjedt az épületek elhelyezkedésére, állagára, valamint az akadálymentes megközelítés és használat lehetőségére is. A felülvizsgálat eredményének figyelembe vételével a 2002. év elejére elkészült a FSZEK hálózatának fejlesztési koncepciója, amelyben megfogalmazódott az egységes informatikai alapokon kialakított könyvtári szolgáltatás megvalósítása.

A fővárosi közkönyvtári hálózatban a paradigma- és a technológiaváltás a könyvtárhasználat megújulásához vezetett: jelentősen nőtt az olvasók száma, a távhasználat a személyes használattal egyenrangúvá vált. A cél a jövőben is az, hogy minden tagkönyvtárban az egységes és egyenlő ellátás elve alapján biztonságos, minőségi és a lehető legteljesebb körű szolgáltatást nyújtsuk.

Az egyenlő ellátás elve nemcsak azt jelenti, hogy minden olvasó számára lehetővé tegyük az épületekbe való bejutást, mindenki számára megteremtjük a nyomtatott információhoz való hozzáférést, hanem azt is, hogy a digitális világban megtalálható valamennyi információforrás használatára is legyen mindenkinek egyformán lehetősége. Ennek érdekében az épületek belső és külső felújításánál figyelembe vesszük a mozgásukban korlátozottak számára való megközelíthetőséget, bejutást, a látássérültek számára a „láttatást”, a hallássérültek számára az olvasást, a fogyatékkal élők számára a személyes foglalkozást. Ezeket a feladatokat számba véve figyelemmel kísérjük az Európai Unió által megfogalmazott elvárásokat, minden lehetséges módon próbálunk megfelelni a teljes körű akadálymentességnek.

A FSZEK honlapja

2004-ben megújult honlapot indítottunk (1. ábra). A tervezésnél figyelembe vettük a Minerva projekt által kiadott tíz „Minőségi Elvet” [2], ezt követve arra törekedtünk, hogy honlapunk minden felhasználó számára elérhető, jól navigálható legyen.

1. ábra A FSZEK honlapja

A szerkesztésnél követjük a *Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége* által közzétett útmutatókat, a World Wide Web konzorcium (W3C) ajánlásait, és a különböző szakmai weboldalakon [3] található információkat, szerkesztési útmutatókat. Ezek mellett is fontosnak tartottuk, hogy e használói réteg számára egy külön menüpontot is létrehozzunk.

A vak és a gyengén látó használók információhoz jutását megkönnyítő aloldalon – <http://www.fszek.hu/latasserialteknek> – gyűjtünk össze minden olyan speciális információt, amely számukra fontos lehet. Az oldal célja, hogy az informatikailag kevésbé képzett látássérült olvasók is könnyen tájékozódhassanak a lehetőségekről, a fővárosi könyvtári hálózatban elérhető szolgáltatásokról. Megismerkedhetnek a szolgáltatásokkal, tájékozódhatnak arról, hogy mely könyvtáraink rendelkeznek speciális eszközökkel, hogyan használhatják azokat. A JAWS felolvasóprogram kezelésének útmutatója, a navigációs gyorsbillentyűk magyarázata nemcsak az olvasóknak, hanem a könyvtárosoknak is hasznos segédlet. Arra törekszünk, hogy az egész portál minden menüpontjában közzétett információ akadálymentesen használható legyen a JAWS

felolvasószoftverrel is; ezt folyamatosan ellenőrizzük. A honlap egészének szerkesztése közben kerüljük a grafikusan megjelenített szövegeket, animációkat minimális mértékben használunk. Általában kisméretű informatív névvel ellátott képekkel dolgozunk. A cikkek betűmérete növelhető.

Információforrások, katalógushasználat

A szolgáltatáslistában (2. ábra) a hagyományos könyvtári szolgáltatások felsorolásán túl kiemeltük azokat, amelyek a hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátását segítik, például: kerekesszékesekkel megközelíthetőség, házhozszállítás, felolvasószoftverrel ellátott helyek, lejátszó eszközök kölcsönzése. Felhívtuk a figyelmet a speciális gyűjteményekre: idegen nyelvű gyűjtemény, öregbetűs könyvek, e-Magyarország pontok, gyerekrészes stb.

Látássérült olvasóinknak olyan magyar gyűjtőoldalakat ajánlunk (3. ábra), amelyek hasznosak lehetnek életvitelükhöz, speciális információkat nyújthatnak nekik, és más hátrányos helyzetű embertársainknak. Katalógusunk (WebPac – <http://saman.fszek.hu/>) a felolvasószoftverrel kompatibilis.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Bemutakozás | Könyvtáraink | Használat | Szolgáltatás | Katalógus | Adatbázisok | Kapcsolat | Gyerekeknek | Hírek

Ilytőlap

- Szolgáltatás
- Látássérülteknek
- Egységes zárvatartási napok
- Ilyitva tartás
- Index
- Emlékvé
- Könyvtáros asszisztens képzés

SZOLGÁLTATÁS

- Térkép
- e-Magyarország
- Számítógép-használat
- Kereséssel megközelíthető idegen nyelvű dokumentum
- GatewayUK
- Óregbetűs könyv
- Kotta-kölcsönzés
- Diafilmek
- Videókölcsönzés
- CD-ROM-kölcsönzés
- Fénymásolás
- Könyv-kölcsönzés
- Folyóirat-kölcsönzés
- Nyomtatás
- Olvasóterem
- Hangoskönyv-kölcsönzés
- Internethasználat
- Internetanfolyam
- CD-kölcsönzés
- Európai Információs Pont
- Házhozszállítás
- Felolvasógép
- Szkennelés
- Audiokazetta-kölcsönzés
- Grafika-kölcsönzés
- Lejártszó eszközök kölcsönzése
- NAVA
- Kerékpártároló
- DVD-kölcsönzés
- Gyerekrésleg
- Felolvasószoftver - Jaws

Keresés

:: Kulcsszó

Könyvhosszabbítás

:: Olvasójegy vonalkód

 :: Születési dátum (pl. 1970.01.01)

 :: Kölcsönzés helye

Fórum

:: Oldaltérkép :: Webmester

2. ábra Szolgáltatások

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapja látássérülteknek

Grafikus oldal

- Látássérülteknek
- Szolgáltatások
- Könyvtárak címe és nyitva tartása
- Díjtételek
- Könyvtár használata
- Ajánló
- Navigációs gyorsbillentyűk a Jaws for Windows felolvasó programhoz
- Eszközeink használata
- Hasznos linkek
- Hosszabbítás
- Katalógus

HASZNOS LINKEK

Hasznos weboldalak gyűjteménye

A cikk betűmérete: kisebb | nagyobb

- Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége
- Fogyatékosok Esélye Közalapítvány
- Vaklap
- Vakinfo
- Világhalló
- Vakok Digitális Könyvtára
- Magyar Elektronikus Könyvtár akadálymentes változata
- HUNOPAC - magyar online katalógus
- EUvonal vakbarát honlapja
- Kézenfoqva Alapítvány
- "Informatika a látássérültekért" Alapítvány

[Nyomtatható verzió](#)

3. ábra Honlapunk látássérülteknek

Az Európai Unióba való csatlakozással hazánk legnagyobb közkönyvtáraként lehetőséget adunk a magyar könyvtári programok és tájékoztatási források külföldiekkel való megismertetésére. Jelenleg még csak angol nyelvű felülettel (<http://www.fszek.hu/english>), de a későbbiekben német nyelven is tervezzük a megjelenést. A gyerekeknek más színvilágú felületet szolgáltatunk, rendszeresen hirdetünk online vetélkedőket, interaktív játékokat.

Speciális szolgáltatások

Minden kerületben legalább egy olyan könyvtárunk van, amely kerekesszékekkel is megközelíthető. Ezekben a helyeken olyan számítógépes munkahelyet alakítottunk ki, amely mozgásukban korlátozottak számára kényelmesen használható.

A *Nemzeti Kulturális Alap* és a *Fővárosi Önkormányzat* támogatásával, a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége együttműködésével és segítségével 17 könyvtárban speciális olvasóhelyeket létesítettünk vakok és gyengénlátók számára [4]. Ezekben a helyszíneken képernyőolvasó- és karakterfelismerő-programmal, szkennelvel és fejhallgatóval ellátott számítógépek állnak a használók rendelkezésére. A Központi Könyvtárban Braille-nyomtatót is üzembe helyeztünk, a zenei részlegben pedig kottanyomtatóra is van lehetőség [5].

A támogatásokból három Poet-Compact felolvasógép beszerzésére is lehetőségünk nyílt, amelyet

három könyvtárunkban használhatnak a rászorulóknak: a Központi Könyvtárban (VIII. Szabó Ervin tér 1.), a Kelenföldi Könyvtárban (XI. Etele út 55.), valamint a Lőrinci Nagykönyvtárban (XVIII. Thököly út 5.). A felolvasógép szkenneli, majd fel is olvassa a szöveget, így látássérült olvasóink a látókhöz hasonlóan azonnal elérhetik a helyben használható, csak nyomtatásban megjelent dokumentumokat, meghallgathatják, szükség szerint adathordozóra is menthetik őket. A használók szempontjából lényeges, hogy inkább egy magnóra emlékeztet a kezelése, ezért nem igényel számítógépes ismereteket. A szövegek adathordozóra mentését a beszélő navigátor instrukciói alapján bárki könnyedén elvégezheti.

A használók informatikai kultúrájának fejlesztése érdekében folyamatosan szervezünk különböző szintű tanfolyamokat [6] minden korosztálynak: internethasználat, információkeresés, könyvtárhasználat, szövegszerkesztés, a JAWS használata látássérülteknek (l. később), és bekapcsolódtunk a T-Com T-Nagyi programjába is.

2004 óta folyamatosan nő a fogyatékkal élők könyvtárhasználatának (1. táblázat). Erre odafigyelünk a szolgáltatások fejlesztésében, és szerzeményezési politikánkban is.

A 2. táblázatból kiderül, hogy a főváros 56 pontján megtalálható szolgáltatóhelyeink közül hányánál és milyen speciális szolgáltatás működik.

1. táblázat

Fogyatékosok könyvtárhasználatának (a FSZEK egészére vetített adat)

ÉV	BEIRATKOZOTTAK SZÁMA		KÖLCSÖNZŐK SZÁMA		KÖLCSÖNZÖTT DOKUMENTUMOK SZÁMA	
	súlyosan fogyatékos	látássérült	súlyosan fogyatékos	látássérült	súlyosan fogyatékos	látássérült
2004	280	239	12539	1692	35319	4309
2005	2723	374	28611	4206	81945	11295
2006	2607	466	31959	4829	89401	15112
2007	2697	83	33156	5693	93576	17407
2008. márc. 31-ig	847	142	9839	1636	27965	5226

2. táblázat

Speciális szolgáltatások (2008. márciusi adat)

Speciális szolgáltatás neve	Könyvtárak száma
JAWS felolvasószoftver	17 (22 munkaállomással)
Braille-nyomtató	1
Poet-Compact felolvasógép	3
Kerekes székkel megközelíthető akadálymentesen	43
Lejátszó eszközök kölcsönzése	21
Házhoz szállítás (dokumentumok)	23
Gyerekrészleg	43
Idegen nyelvű dokumentum	17
Öregbetűs könyv (átkölcsönzéssel kérhető mindenhol)	33
Hangoskönyvkölcsönzés (átkölcsönzéssel kérhető)	47

A már jól működő szolgáltatási színvonalat meg kell tartani, sőt az új informatikai lehetőségek feltérképezésével és felhasználásával tovább kell fejleszteni. A 2013-ig szóló stratégiai tervünkben hangsúlyozottan szerepel, hogy a fogyatékkal élők sajátos könyvtári igényeinek figyelembe vételével alakítsuk szolgáltatásainkat.

(Béniné Virág Mária)

Könyvet házhoz szolgáltatás

A fővárosban már a hatvanas években is működött a könyvek házhoz szállítása. Igaz, esetleges volt, elsősorban azon volt könyvtártagok részére történt, akik állapotuk miatt már nem tudták személyesen felkeresni a könyvtárat, és egyetlen rokon, vagy ismerős sem vállalta a könyvek eljuttatását.

Az elmúlt években elnyert támogatások lehetővé tették, hogy a könyvtár a fogyatékkal élők, és a hátrányos helyzetűek könyvtárhasználatát segítő szolgáltatási feladatait tervezetten végezhesse. 2002 őszén indítottuk a „KÖNYVET HÁZHOZ” szolgáltatást, a Fővárosi Önkormányzat kulturális esélyegyenlőségek csökkentését célzó programja támogatásával. A házhoz szállítás kiemelten fontos területe a könyvtár szociális tevékenységének, az esélyegyenlőség megteremtésének.

A szolgáltatás keretében házhoz szállítjuk az igényelt dokumentumokat azoknak az otthonukhoz kötött, mozgásukban korlátozott, beteg vagy idős

olvasóinknak, akik fizikai állapotuk miatt személyesen nem tudják a könyvtárat felkeresni.

Az érintettek a szolgáltatás iránti igényüket jelezhetik

- a könyvtárakban személyesen vagy telefonon,
- a Budai régióban egy ingyenes zöld számon,
- a fővárosi kerületek szociális intézményeinél,
- a szociális gondozóknál.

A szolgáltatást nyújtó könyvtárak elérhetősége megtalálható a könyvtár honlapján, de szórólapok, plakátok, a kerületi médiákban megjelenő híradások, tájékoztatók segítségével is igyekszünk eljuttatni az információt (4. ábra).

4. ábra A „Könyvet házhoz” program plakátja

A Fogyatékkal Élő Személyek Európai Éve – 2003 – kiemelt figyelmet kapott könyvtárunktól is. „TÁMASZ-TÉKA – Esélyegyenlőség és a könyvtárak” címmel országos szakmai konferencia megrendezésére került sor. A programban szereplő előadások, korreferátumok európai és hazai kitekintésben foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a könyvtárak milyen eszközökkel és hogyan tudják segíteni az egészségkárosodott, fogyatékkal élő, speciális igényű emberek esélyegyenlőségét. A tanácskozáson a „Könyvet házhoz” szolgáltatás szakmai kérdései is terítékre kerültek, nemcsak a FSZEK, hanem megyei, városi könyvtárak gyakorlatából hozott tanulságos példákkal.

A „TÁMASZ-TÉKA” c. konferenciára jelent meg a könyvtár kiadásában a „Nagybetűs könyvek és hangoskönyvek ajánlójegyzéke” c. kiadvány, amely szervesen kapcsolódik házhoz szállítási programunkhoz is. Az 500 példányban megjelent ajánlójegyzék 300 nagybetűvel nyomtatott könyvet és ötvenféle hangoskönyvet kínál látásukban korlátozott olvasóinknak.

36 hálózati tagkönyvtárban valósult meg az ún. „öregbetűs könyvek” külön polcokon történő elhelyezése, illetve a katalógusból is tájékozódhatnak róluk. Szolgáltatásunk nagyon népszerű az idősebb, nehezen olvasó, vagy látássérült olvasóink körében. 2006–2007-ben a kapott támogatásnak köszönhetően jelentősen növelni tudtuk az ilyen könyvek, ill. az egyre népszerűbb hangoskönyvek példányszámát.

Jelenleg a főváros huszonegy kerületében huszonhárom tagkönyvtárból szállítunk házhoz könyveket, hangoskönyveket, videofilmeket, DVD-ket a rászorultaknak. Több kerületben az önkormányzattal kötött együttműködési megállapodás keretében közösen végezzük a feladatot. A szerződések tartalmazzák:

- a dokumentumok szállításának módját; az esetek többségében az önkormányzatok szociális intézményeinek gépkocsijával és munkatársainak közreműködő segítségével történik;
- a szállítás gyakoriságát: többnyire havi két alkalommal;
- a tapasztalatok értékelésének módját;
- a népszerűsítés módját.

Emellett széles körű kapcsolatrendszer alakult ki a könyvtárak és a rászorultakat ellátó és segítő civil szervezetek, intézmények között. Gyakori az idős napközi otthonaiba való kihelyezett könyvállomány, illetve az ott történő rendszeres kölcsönzés.

A növekvő érdeklődést jelzik a 2006–2007. év forgalmi mutatói (3. táblázat).

3. táblázat

Házhoz szállítás

	2006	2007
Házhoz szállítást igénybe vevők száma (fő)	711	881
Gépkocsival történő szállítások száma (alkalom)	722	867
Kölcsönzések (alkalom)	4 306	5 114
Kölcsönzött dokumentumok száma (db)	21 120	33 737
Egy szállításra jutó átlagos kölcsönzés (alkalom)	5,96	5,8

Általánosan jellemző, hogy azok az olvasók kérik a szolgáltatást, akik korábban aktív látogatói voltak könyvtárainknak. A jelentkezők többsége idős ember, de olyan fiatal, mozgásában korlátozott olvasóinknak is szállítunk házhoz, akiknek létfontosságú, hogy a felsőfokú tanulmányukhoz, vagy a munkájukhoz szükséges szakirodalmat megkaphassák. A házhoz szállításra kerülő olvasnivaló összeállítása személyes egyeztetés (konkrét kérések, időpont) alapján történik. Több száz olvasónak visszük alkalmanként, vagy rendszeresen házhoz az olvasnivalót, hangoskönyvet, az utóbbi időben gyakran már elektronikus dokumentumokat is. Ezek használatát segíti, hogy 2005 óta lejátszó eszközöket, walkmant és discmant is kölcsönözhetnek.

A használók és a partnerek visszajelzései pozitívak. A program közel öt évének tapasztalatai egyértelműen bizonyítják szükségességét és hasznosságát. Nagyon nagy segítséget jelent a kerületi önkormányzatok támogatása. A rendszeres szállításhoz nyújtott gépkocsik tudatában bővíthettük, tervezhetőbbé és rendszeresebbé tehattük szolgáltatásunkat.

Ez a szolgáltatás több mint könyvtári dokumentumok kiszállítása, ezért „személyre szabottan”, sok esetben a szociális gondozói hálózattal együttműködve kell, hogy végezzük. Nagyon fontos a személyes kapcsolat, az empátiával rendelkező könyvtárosi figyelem.

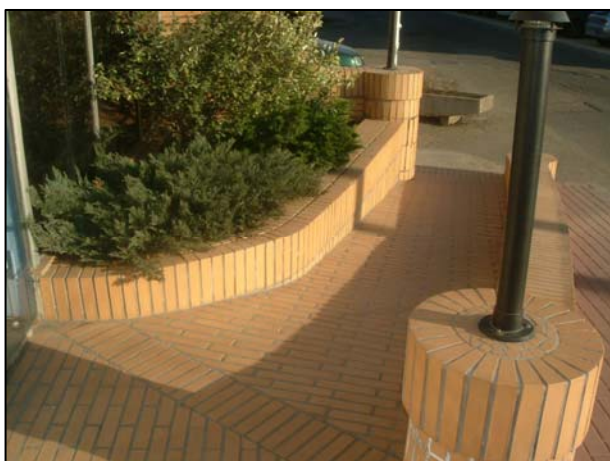
(Horváthné Jakubecz Ilona)

„A hozzájuk vezető út nem szavakkal van kikövezve...” – Esélyegyenlőségi törekvések a Lőrinci Nagykönyvtárban

A következőkben minden olyan esélyegyenlőségi kérdést igyekszünk érinteni, amelynek területén lépéseket tettünk: a fizikailag hátrányos helyzetűek (vakok, siketek, mozgássérültek) ellátásának sajátos szempontjait, szót ejtve a szellemi fogyatékkal élők ellátásáról; érintve a társadalmilag hátrányos helyzetűek igényeinek kielégítését (természetesen az időseket és az etnikai–nemzetiségi esélyegyenlőségi kérdéseket is beleértve).

Fizikai hozzáférés

A Lőrinci Nagykönyvtár a FSZEK Dél-pesti Régiójának legnagyobb kölcsönzőhelye. A könyvtár a Thököly úti lakótelep közepén 1985-ben nyitotta meg kapuit. 2002–2003-ban, teljes körű felújításakor a szolgáltatásokat is korszerűsítettük, bevezettük az olvasói internethasználatot, és a gépi kölcsönzés is kezdetét vette. A „Korszerű könyvtári rendszer, korszerű könyvtári környezet” c. pályázaton nyert összegből finanszíroztuk a bejáratnál és a földszinten épített rámpákat (5. ábra), megtörtént a könyvtár alsó szintjének akadálymentesítése. A könyvtár szomszédságában található a kerület orvosi szakrendelő intézete. A kerület önkormányzata Pestszentimréről szerződéses buszjáratot üzemeltet, hogy a betegek és az időskorúak könyvtárban egészségügyi ellátáshoz juthassanak, s mivel a szomszédos épületben van a könyvtár, így hozzánk is betérnek az így érkezők. A földszint kerekesszékekkel is kényelmesen megközelíthető, számítógépes munkaállomást is beállítottunk.

5. ábra A Lőrinci Nagykönyvtár bejárata

Az előző fejezetben már említett pályázati támogatásból a lőrinci könyvtárban is üzembe helyeztünk egy számítógépet a JAWS for Windows magyar nyelvű képernyőolvasó szoftverrel, valamint egy speciális, ún. Poet-Compact berendezést (6. ábra). A német Baum cég által készített felolvasógép tulajdonképpen egy számítógéppel egybeépített (A/4 méretű) szkennert, Windows2000 operációs rendszerrel, optikai karakterfelismerő programmal, felolvasószoftverrel. Kezelőfelülete nagyon egyszerű, nem igényel számítógépes ismereteket, magyarul, angolul, és installálástól függően akár németül is beszél. Alkalmos bármilyen nyomtatott szöveg felolvasására, beállítható a hang minősége. Az egyszer már felolvasott szöveget el tudja tárolni, a tárolt szöveges formátumok pendrive-ra menthetők.

6. ábra Felolvasógép

A szolgáltatást sajnos, viszonylag kevesen veszik igénybe. Ennek oka lehet, hogy képernyőolvasó szoftverrel felszerelt számítógép egyre több vak és csökkent látó otthonában megtalálható. Ezért valószínűleg csak az a réteg veszi igénybe a szolgáltatást könyvtárban, amelynek tanulmányaihoz vagy munkájához olyan speciális információkra van szüksége, amelyet csak könyvtári falakon belül lehet elérni, például előfizetési díj ellenében igénybe vehető online adatbázisok, folyóiratok, elektronikus dokumentumok, digitális állomány. Ezért is nagyon fontos, hogy a könyvtárakban legyenek ilyen eszközök.

A fentiekén kívül optikai eszközeink is vannak (nagyító, olvasóléc).

Nálunk is mód van hangoskönyv-kölcsönzésre, és lejátszó eszközök (hordozható asztali CD-lejátszó,

mp3 lejátszó) kölcsönzésére is, amelyet a *Használati szabályzat*ban rögzítettek szerint súlyos fogyatékoság esetén díjtalanul rendelkezésre bocsátunk.

Nálunk két munkatárs menedzseli a „Könyvet házhoz” programot. A kéréseket elfogadjuk telefonon, e-mailben, illetve a házhoz szállítás alkalmával, amelyeket kéthetente teljesítjük.

Együttműködések, partnerprogramok

Idősek

2002-ben kapcsolatba léptünk a kerületi időseket ellátó *Egyesített Gondozási Központokkal*. Többek között segítséget kértünk a „Könyvet házhoz” program lebonyolításához (pl. igényfelmérés az általuk ellátott idősek körében). Az együttműködési megállapodás szövegét azonban felülírta a gyakorlat. Voltak gondozási központok, amelyek kiemelten kezelték a kérdést, másoknál érdektelenséggel talákoztunk. Mintegy két éven keresztül éreztük úgy, hogy minden törekvésünk ellenére sem sikerül az igazán rászorultakhoz eljuttatni az olvasnivalót. Igaz, ez a szolgáltatás bizalmi kérdés, az idős, beteg ember nehezen szánja rá magát, hogy idegenek segítségét igénybe vegye. Bebizonyosodott, hogy a „szájhagyomány” a legjobb reklám. Kezdetben még kevesen voltak, de a 2008. januári adatok szerint alkalmi/rendszeres jelleggel 18–20 fő veszi igénybe a szolgáltatást, amelyet 2007-ben 132 kölcsönzés, 816 szolgáltatott dokumentum jellemezett. Néhány gondozási központtal idősek számára sikeres műveltségi vetélkedőket is szerveztünk.

Pszichiátriai gondozottak

A *Jahn Ferenc Kórház Pszichiátriai Betegek Ott-hona Ráday utcai gondozóháza* 2003-tól partnerrünk. Lakói aktív könyvtárhasználók, csoportos látogatással hetente-kéthetente jönnek el hozzánk. Alkalmanként 6–12 gondozott látogatja a könyvtárat. Egyes könyvtári programok résztvevőiként is megjelennek (pl. kiállítások esetében, valahol művészetterápiáról is szó van).

Kisebbségi kérdések

Településünkön tucatnyi kisebbségi önkormányzat szerveződött, de a közéletben a cigány, a német és az örmény kisebbség van markánsan jelen. Hátrányos helyzetben a legnagyobb lélekszámú

kerületi kisebbség, a romák vannak (5–6000 fő). A *Szeretve Tanulni Oktatási Egyesület* elsősorban a roma gyerekek integrációját igyekszik elősegíteni; mintegy három éve működünk együtt velük, részben a PODO – HÍD tavaszi rendezvénysorozat szervezésében való részvétellel, részben pedagógusoknak szóló szakmai programokban való közreműködéssel. Kiállítások, könyvbemutatók segítették a kapcsolatteremtést. 2007-ben például az „Életkerék – Ízelítő a roma kultúrából” című kerekasztal-beszélgetésen a *Budaörsi Tanoda* oktatói a tradicionális roma életforma jellemzőiről, az iskolai szocializációról, a tanulmányi sikertelenség okairól, és a személyiségközpontú pedagógiák kapcsolatáról volt szó.

Oláh Anna, Pestszentlőrinc kisebbségi referensének kezdeményezésére kapcsolódtunk be a „2007 – Egyenlő esélyek mindenki számára európai év” kerületi rendezvénysorozatba. 2007 őszén tartottuk a „Gyermekirodalom és esélyegyenlőség” című kerekasztal-beszélgetést. Meghívott vendégeink voltak: *dr. Nagy Attila* olvasáskutató; *Hock Zsuzsa*, az *FPI (Fővárosi Pedagógiai Intézet)* könyvtárpedagógiai szakértője, *Péterfi Rita*, az *OSZK Könyvtári Intézettől*. Könyvtárunkat gyermekkönyvtárosunk, *Budavári Klára* képviselte. A program fővédnöke: *Dr. Mester László* polgármester, országgyűlési képviselő volt (7. ábra).

7. ábra „Gyermekirodalom és esélyegyenlőség” kerekasztal-beszélgetés

Összegzés

A statisztikai adatok mutatják, hogyan javult az elmúlt három évben a fogyatékkal élők könyvtárhasználatára (4. táblázat).

Fogyatékosok könyvtárhasználata a Lőrinci Nagykönyvtárban

ÉV	BEIRATKOZOTTAK SZÁMA		KÖLCSÖNZŐK SZÁMA		KÖLCSÖNZÖTT DOKUMENTUMOK SZÁMA	
	súlyosan fogyatékos	látás-sérültek	súlyosan fogyatékos	látás-sérültek	súlyosan fogyatékos	látás-sérültek
2005	87	9	925	92	2535	340
2006	81	10	946	190	2729	534
2007	110	14	965	94	2853	321
2008. márc. 31-ig	33	5	313	31	981	120

Negatív tapasztalat, hogy a speciális eszközöket kevesen használják. Véleményünk az, hogy a rászorulókat rá kell vezetni a lehetőségre, segíteni kell őket az eszközök megismertetésében, kipróbálásában, hogy a pozitív tapasztalatszerzés legyőzze félelmüket, és kialakuljon az igény, hogy könyvtárba járjanak.

A segítő könyvtárosi attitűddel lehet hatni a bizonytalanságon és a félelmen: hogyan szólítsak egy pszichiátriai beteget; hogyan segítsék egy vaknak; mit kezdjek egy viselkedési problémás gyerekkel stb. Ezen a tapasztalatcsere, a képzések sokat tudnak segíteni; a pusztán jó szándék nem elegendő. A másik fontos tapasztalat, hogy együtt kell működni az adott problémakört igazán jól ismerőkkel, a szakemberekkel, mert együtt könnyebb a rászorulóknak szükségletei szerint alakítani a szolgáltatást.

Bízunk abban, hogy sikerül további kapcsolódási pontokat találni, őszinte tapasztalat- és véleménycserére sort keríteni, hiszen igen sok még a teendőnk. Egymásba kapaszkodva többre jutunk.

(Farkas Ferenc)

Vakok informatikai oktatása a Központi Könyvtárban

A Központi Könyvtárban a teljes körű számítógépesítés bevezetése után kezdődött el a látogatók egyéni és kiscsoportos képzése. Az első években számítógép- és internet-használati tanfolyamokat szerveztünk olvasóinknak. 2005-ben a vakok és gyengén látók számára beszerzett speciális eszközök használatba vétele készítetett bennünket arra, hogy nekik is szervezzünk konzultációkat:

abban az évben egy alkalommal, majd 2007-ben további három alkalommal.

Bár az oktatásban már kellő gyakorlatuk van a használók képzésében részt vállaló kollégáknak, speciális oktatási tapasztalataik nem voltak, ezt külön meg kellett tanulniuk [7]. Az egyik legnagyobb kihívást az jelentette számunkra, hogy nem tudtuk elképzelni, hogyan is fogunk dolgozni monitor és egér nélkül. Mi látók, természetesnek vesszük, hogy a monitor képe alapján döntjük el, az elkészült anyag képe/szerkesztettsége megfelelő-e, vagy még változtatnunk kell rajta itt-ott. Az is egyértelmű volt, hogy a könyvtárosok nem ismerik a Braille-jeleket, könyvtárainkban nincsenek speciális Braille-kijelzővel ellátott billentyűzetek, ezért már installált JAWS felolvasóprogramra építettük az oktatást. Ez a szoftver nagyban megkönnyíti az oktatói munkát, hiszen felolvassa a képernyőn látható információkat, hangjelzéssel figyelmeztet az esetleges elütésekre. A navigálást a megszokott „egér” nélkül, különböző billentyűkombinációkkal végezhetjük, a hibákat a kurzorral lehet javítani.

A látó oktatók a monitorokon és az oktatógéphez kapcsolódó kivetítőn követték a tanulási folyamatot. Ha hibát észleltünk, vagy valaki jelezte, hogy elakadt, kérdésekkel segítettünk megtalálni a hibát, és a tanulót gyakori visszalépésekkel vezettük rá a megoldásra. Előfordult, hogy többször is fel kellett olvasatnia magának a szöveget, míg közösen kiderítettük, hol és milyen hibát vétett, ilyenkor a másik oktató segítette a többi hallgatót. Ha olyan hibával találkoztunk, ami többeknél is előfordult, akkor közösen megbeszéltük. A hallgatókat kérdeztük arról, szerintük mi lehetett a hiba, így tulajdonképpen egymást segítve léphettek tovább.

Tanfolyamainkon számítógépes alapismereteket, szövegszerkesztést és internethasználatot – levelezést, információkeresést a neten, – tanultak hallgatóink a felolvasóprogram segítségével. Speciális igényeik miatt a látóknál megszokott elméleti bevezetők helyett mindent gyakorlati feladatokon keresztül mutattunk be. A feladat elvégzéséhez szükséges instrukciókat – lépésről lépésre elvégzendő műveletek sorát – a hallgatók fájlban is megkapták, ami lehetővé tette számukra az ismétlést és az otthoni gyakorlást is. Minden újabb feladat előtt megbeszéltük a műveleti sorrendet, a legfontosabb billentyűkombinációkat. Az otthoni gyakorláskor felmerült problémák megoldásával kezdtük a következő napot. A megszokott 15 óra helyett 20 órás modulokban oktattunk.

A tanfolyam tematikája:

- 1 óra könyvtárhasználati ismeretek,
- 1 óra számítógépes alapismeretek,
- 3 óra billentyűzetismeret, gépkezelés,
- 3 óra számítógép-használat felolvasóprogrammal, jegyzetömbbel,
- 3 óra szövegszerkesztés (alapvető formátumok kezelése),
- 3 óra elektronikus levelezés (levélírás, olvasás, csatolmányok kezelése),
- 6 óra internethasználat.

A haladó csoport az alapismeretek helyett a szövegszerkesztéssel ismerkedett alaposabban (formázás, igazítás, kiemelés, áthelyezés, nyomtatás).

Az egyik alkalommal bemutattuk a vakoknak és a gyengén látóknak kifejlesztett magyarul beszélő mobiltelefont, amely felolvassa a telefonkönyvből lévő telefonszámokat, az üzeneteket, a fogadott, vagy nem fogadott hívásokat.

A vakos levelezőlistákon is meghirdettük tanfolyamainkat. Több jelentkezőnek az okozta a legnagyobb problémát, hogy a délelőtti tanfolyamok ütköztek a munkaidejével, délután nem értek volna ide a kezdési időpontra, illetve túl fáradtnak érezték magukat a délutáni géphasználathoz. Ezért már több héttel a kezdési időpont előtt felhívást tettünk fel a listákra, és a könyvtár honlapjára. Többen vettek ki szabadságot erre az időre, sőt voltak vidéki hallgatóink is, akik csak a tanfolyam miatt utaztak fel Budapestre.

Az első nap volt a legnehezebb az oktatók számára, mert bár a hallgatók nem láttak minket, de a hanghordozásból, a hangsúlyokból sokkal többet értettek. A korábban megszokott oktatótermi elhe-

lyezkedés helyett egy sorba, egymás mellé ültettük a hallgatókat, így szinte mindenki munkáját könnyen nyomon követhettük. Meg kellett szoknunk azt is, hogy a hallgató lábánál pihenő kutyus nem szereti, ha jelzés nélkül állunk meg gazdája mellett vagy, ha hirtelen továbblépünk. Mivel a JAWS folyamatosan beszélt a hallgatók fülébe, az oktató pedig hangosan instruálta a csoportot, ezért nekünk is jobban kellett figyelniünk, és tudatosabban kellett jeleznünk, hogy kinek segítünk az elhangzó mondattal, illetve melyik az a rész, amelyet újra és újra meg kell ismételnie az oktatónak. Első alkalommal minden hallgatónak időt kellett hagynunk arra, hogy beállítsa magának a JAWS-t, a szöveget felolvasó hang magasságát és sebességét.

Az első oktatás után szembesültünk azzal is, hogy a hallgatók mennyire érzékenyek az oktató/segitő hangjára, tudására, biztosságot sugalló magatartására. Személyes kötődések is kialakultak. A kezdet előtt fél órával a metróban vártuk a csoport tagjait, hogy segítsük őket eljutni a könyvtár oktatótermébe, már ekkor is az ismerős hangot keresték, és az oktatóteremig meséltek az otthoni gyakorlás tapasztalatairól. Minden alkalommal megkérdezték, mikor jöhetnek gyakorolni, ismereteiket bővíteni; ez is jelzi, kezdeményezésünk nem volt haszontalan, és igény van újabb tanfolyamok szervezésére.

(Kiss Katalin)

Diszlexiás gyerekek a Sárkányos Gyerekkönyvtárban

„Sárkánykodás a diszek ellen” címmel diszlexiások könyvtári integrációját elősegítő foglalkozássorozatot szervezett a Központi Könyvtár. Előzetes jelentkezés alapján közel húsz gyerek (9–12 éves) hét alkalommal vett részt a programon a *Ferencvárosi Nevelési Tanácsadó* két gyógypedagógusának vezetésével.

A foglalkozásokon mindig más és más témák kerültek feldolgozásra, mindegyikben közös volt azonban, hogy valahogyan a könyvtárhoz, a könyvtárhasználathoz kötődtek. Versekkel, mesékkel, közmondásokkal, szólásokkal, mondákkal ismerkedtek meg a gyerekek, közben egyre ügyesebben használták a *Sárkányos Gyerekkönyvtár* olvasótermét és szabadpolcos állományát.

A foglalkozásvezetők kiindulópontja az volt, hogy a résztvevőknek érzelmileg is jól átélhető játéklehetőségeket nyújtsanak, amelyek alkalmazkodnak a

diszlexiás gyerekek specifikus információfeldolgozási sajátosságaihoz: kézzel fogható vagy vizuálisan egészként megragadható tájékozódást kínáltak. Szükségesnek látták, hogy a könyveken kívüli információ-elérési útvonalakat is megismerhessék a gyerekek, mint például a könyvtár elektronikus adatbázisa, hang- és audiovizuális anyagai. Az érdeklődés felkeltése és fenntartása érdekében az egyéni útkeresést, a kreatív megoldásokat támogatták.

Azok a célok, amelyeket a pályázatban elérni kívántunk, vagyis egy csoportnyi diszlexiás gyereket elindítani azon az úton, amelyen a könyvtől, könyvtártól való félelme csökken, a könyvek és az irodalom szeretete, a könyvön kívüli információhordozók iránti igénye felébred – megvalósult, ezért joggal feltételezzük, hogy ezeknek a gyerekeknek ma nagyobb esélyük van a kulturális örökség részesévé válni. A könyvekkel való örömteli élmények, amelyek a foglalkozások közvetlen következményeként megjelentek, az önértéktudat, az önbizalom helyreállítóiként segítették ezen gyermekcsoport beilleszkedését a kultúrafogyasztók körébe. Szintén fontosnak tartjuk, hogy a foglalkozásokon állandó szerepet kapó könyvtáros a gyerekek számára őket támogató, számukra fontos segítséget adó személyként tűnhetett fel.

(Udvarnok Virág)

A hozzájuk vezető út

Sok szellemi táplálékot, biztatást, erőt, tanácsot kaptam ahhoz, hogy 2004-ben – NKA támogatással – elindítsam a társadalmi integrációt segítő művészeti foglalkozásokat a hátrányos helyzetű és fogyatékkal élő gyermekek számára. Segítőtársnak hívtam a kerületben dolgozó logopédusokat, fejlesztő és gyógypedagógusokat, nélkülük nem sikerülhetett volna a programsorozat.

2004/2005 – „Ahány ember, annyiféle csodálatos világ...”

Az integrált nevelés, foglalkozás egyik színtere a gyerekkönyvtár. A könyvtár előnye az iskolával szemben, hogy játékos ismeretszerzési lehetőséget kínál. A könyvtáros a gyerekkönyvtárban olyan légkört tud teremteni, amelyben fogyatékkal élő és ép gyerekek együtt válhatnak olvasóvá, könyvtárhatalmóvá, szabadidejük tartalmas eltöltésében is segít. A közös tevékenység keretében megismer-

hetik egymást, az épek megtapasztalják, hogyan fogadják el kortársuk másságát, a hátrányos helyzetűek beilleszkedési zavarai, gátlásai csökkenthetők.

Integrált hagyományőrző kézműves foglalkozásaink három részből álltak. Népszokásokról, ünnepekörökről beszéltünk, *Túri Rita* népzeneész népi játékokat, dalokat, táncokat tanított a jeles napokhoz kapcsolódva, és népi kézműves technikák segítségével tárgyak készültek a program élményszerűvé tételéhez.

Foglalkozásaink [8] címszavakban:

- Hullámok, falevelek játéka,
- Mindszentek napja, fonó,
- Luca napja, karácsonyi ünnepkör,
- Újévkezdő köszöntők, Vízkereszt, Háromkirályjárás,
- Balázs-járás, farsangi szokások,
- Virágvasárnap, kislebaba-égetés, – vízbevetés, húsvéti ünnepkör,
- Sárkányölő Szent György napja.

8. ábra Gyermekfoglalkozás a Lőrinci Nagykönyvtárban

2005/2006 – Most „Te” is beolvashatsz!

A Nagy Könyv évében a hátrányos helyzetű és sajátos nevelési igényű gyerekeknek is kínáltunk programokat. A foglalkozásokat a kerületben dolgozó logopédusok és gyógypedagógusok közreműködésével valósítottuk meg.

Tüskevár: Kinek-kinek mitől fontos ez a könyv? *Karayné Pavalacs Zsuzsa* logopédus a *Gyöngyszem óvoda* beszédhibás csoportját invitálta képzületbeli utazásra a berekbe.

Micimackó: Vajon kik laknak a Százholdas panyonban? *Bencze Vera* logopédussal, a *Szivárvány óvoda* beszédhibás gyerekei keresték a lakókat.

Pál utcai fiúk: *Kerepeczky Éva* vérbeli drámapedagógus segítségével látványos foglalkozáson dolgoztuk fel a művet.

A programsort egy rajzpályázattal zártuk, amelyben kedvenc olvasmányélményüket rajzolhatták meg a gyerekek. 113 rajz érkezett, ezeket a kerületi művelődési házban állítottuk ki. Sokan megnézték a kiállítást, és a gyerekek nagyon büszkék voltak rá.

2007/2008 – „Tüzesen süt le a nyári nap sugára...”

A program összeállításánál felvettük a kapcsolatot a kerületi *Speciális Oktató és Fejlesztő Intézmény* igazgatójával, aki *Petőfi Sándor „János vitéz”* c. művét ajánlotta feldolgozásra, mert ezt a meseeposzt ismerik, és nagyon szeretik a gyerekek. A programsorozat kapcsán – amely egy egész tanév időtartamát öleli fel – a gyerekek képességeinek, érdeklődésének megfelelő speciális módszerekkel dolgozzuk fel a művet. A módszerek között lesz drámapedagógia, történeti játszótér, relaxáció, rajz, néptánc, vetélkedő, bábelőadás. A programot egy egész napos buszos kirándulással zárjuk, elutazunk az Alföldre, megnézzük, hogy milyen az alföldi táj, őshonos állatokat, szélmalmost látunk eredeti környezetében.

„Aranyos pillangó” versmondó verseny

Ez a programunk már hagyományteremtőnek tekinthető. 2004 áprilisában a kerület *Logopédiai Szakszolgálatával* közösen versmondó versenyt hirdettünk beszéd fogyatékos gyerekeknek. Akkor nagy visszhangja volt, sokan támogatták az újszerű ötletet, de több volt a kételkedő, a kritikus hozzáállású pedagógus is, hogy vajon mire jó ez az egész. Az eltelt évek a kételkedőket is meggyőzték. A gyerekek közül sokan a siker hatására nyitottabbak lettek, és sokat fejlődött a beszédtechnikájuk.

2008. áprilisában már ötödik alkalommal kerül sor a versenyre, az érdeklődés töretlen.

A programok után úgy érezzük, hogy sokat léptünk előre. Még szorosabb és újabb munkakapcsolatokat építettünk ki a kerületben dolgozó logopédusokkal, speciális területeken dolgozó pedagógu-

sokkal. A gyerekekben tudatosult, hogy a könyvtárba bármikor jöhetnek, mert itt szívesen látjuk őket, ez egy olyan elfogadó környezet, ahol biztonságban vannak. Bennük szerencsére még nem alakultak ki „berögződések”, így a legtermészetesebb módon rajzolt, játszott, dalolt, „kézműveskedett” együtt ép és fogyatékkal élő. A versmondó versenyen lehetett a legjobban érzékelni, hogy milyen erővel tudtak drukkolni egymásnak. Magam is sokat tanultam, tapasztaltam a programok alatt. Emberséget, toleranciát, szeretetet, a másság elfogadását, és újból megerősödött bennem az a gondolat, hogy mindenkire szükség van, az élet így teljes.

9. ábra Versmondó verseny

Az *MKE Gyermekkönyvtáros Szekcióban* végzett tevékenységem hatalmas feladatot jelent. Az ország gyermekkönyvtáraiban végzett színvonalas szakmai tevékenység nagyban hozzájárul a hátrányos helyzetű és fogyatékkal élő gyerekek integrációjához.

- Az MKE 2004. évi miskolci vándorgyűlésén a Gyermekkönyvtáros Szekció kiemelten is foglalkozott ezzel a témával.
- 2004-ben Sárospatakon, a *Zrínyi Ilona Városi Könyvtárban* tartottunk konferenciát a kérdéskörrel.
- 2005-ben a mezőtúri *Móricz Zsigmond Könyvtár és Közösségi Ház* adott lehetőséget a tapasztalatcserére [9].

A kitekintést *Bartos Éva* szavaival zárom:

„Azt hiszem, a gyermekkönyvtárosok a legfontosabb tényezővel kezdték el a fogyatékkal, illetve segítséggel élő gyermekek korlátainak lebontását: a morális akadálymentesítést máris sikerült megvalósítaniuk!” [10]

(Budavári Klára)

Irodalom, jegyzetek

- [1] TMT, 49. köt. 10–11. sz. 2002. cikkei
- [2] <http://www.mek.oszk.hu/minerva/html/dok/kulthonlapminkov.htm>
- [3] Weboldalak a teljesség igénye nélkül
- The British Computer Association of the Blind, <http://www.bcab.org.uk/>
 - My Web My Way <http://www.bbc.co.uk/accessibility/index.shtml>
 - MVGYOSZ honlapja http://mvgyosz.budapest.hu/engine.aspx?page=mvgyosz_honlapokhoz_szempontsor
 - W3C honlapja <http://www.w3.org/TR/WAI-WEBCONTENT>
- [4] 2003-ban a *Fogyatékosok Esélye Közalapítvány* és a *Nemzeti Kulturális Alapprogram* közös esélyegyenlőségi pályázati erőforrásból, 2004-ben a *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma* által meghirdetett „Az esélyegyenlőségért – a könyvtár nem csak a látóké” pályázaton nyert vissza nem térítendő támogatást a FSZEK. A *Fővárosi Önkormányzat* 2005–2007 között több ízben célzott támogatást nyújtott „Kulturális esélyegyenlőség” címen.
- [5] TÉCHY Tünde: „Együtt egymásért” – Vakok és látássérültek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában. = TMT, 52. köt. 6. sz. 2005. p. 268–272.
- [6] KISS Katalin–OLÁH Krisztina: Az internet mindenkié. Használóképzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában. = TMT, 50. köt. 8. sz. 2003. p. 318–323.
- [7] ECSEDI Csaba: Tapasztalatok a vakok és gyengénlátók ECDL oktatásában. = http://www.c3.hu/~ecsedii/Tapasztalatokkepekkel_emei/frame.htm
- [8] Részletes programleírás olvasható a *Könyvtári Levelező/lap* 2005. 07. számában.
- [9] A konferenciákról részletes beszámoló olvasható az MKE Gyermekkönyvtáros Szekció honlapján. <http://www.gykszekcio.eoldal.hu/>
- [10] BARTOS Éva: Több, mint konferencia. = *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2005. 2. sz. p. 42–43.

Beérkezett: 2008. V. 14-én.

Béni Virág Mária
könyvtár-informatikus, a
FSZEK Informatikai osztályának
vezetője.
E-mail: beni@fszek.hu

Horváthné Jakubecz Ilona
a FSZEK Budai régiójának
igazgatója.
E-mail: jakubecz@fszek.hu

Farkas Ferenc
a FSZEK Lőrinci Nagykönyvtárának
vezetője.
E-mail: fszek1803@fszek.hu

Kiss Katalin
a FSZEK Zenei Gyűjteményének
osztályvezetője.
E-mail: kiskati@fszek.hu

Udvarnoky Virág
a FSZEK Központi Könyvtárának
művelődésszervezője.
E-mail: udvarnokyv@fszek.hu

Budavári Klára
a FSZEK Lőrinci Nagykönyvtárának
gyermekkönyvtárosa, az
MKE Gyermekkönyvtáros Szekció
elnöke.
E-mail: budavarik@fszek.hu